

Др Филип Бојић

ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ СОЦИЈАЛНЕ СИГУРНОСТИ ПУТЕМ ИНСТИТУТА СОЦИЈАЛНЕ ПЕНЗИЈЕ

(сажетак)

УВОД

Најзаступљенији начин за обезбеђивање социјалне сигурности у старости јесте институт старосне пензије.

Међународне и регионалне организације, као и еминентни стручњаци који се баве питањима значајним за теорију социјалног права, а нарочито институтом старосне пензије, сматрају да су социјалне пензије одговарајући метод којим ће се старијим људима обезбедити минимум прихода неопходних да осигурају достојанствен и пристојан живот у старости.

ПОЈАМ ИНСТИТУТА СОЦИЈАЛНЕ ПЕНЗИЈЕ

Једна од основних одлика института социјалне пензије, је чињеница да је у највећем броју случајева реч о недоприносној социјалној престацији која се не везује за доприносе који се уплаћују за обавезно, односно приватно добровољно пензијско осигурање.

Ваља напоменути да скоро све државе чланице Европске уније својим националним прописима предвиђају одредбе о обезбеђењу старијих који немају довољно прихода у старости, са основним циљем да смање стопу сиромаштва те категорије.

Социјалне пензије би се могле дефинисати као недоприносне социјалне престације, које се исплаћују појединцу из буџетских прихода, а како би се обезбедила социјална сигурност особа код којих је наступио социјални ризик старости или инвалидности, а нису обезбедили право на пензију, сходно прописима о пензијском и инвалидском осигурању, услед недовољно година претходног стажа осигурања.

ПОТЕНЦИЈАЛНИ ТИТУЛАРИ ПРАВА НА СОЦИЈАЛНУ ПЕНЗИЈУ

Најпрецизнија класификација потенцијалних титулара права на социјалну пензију уочава се у публикацији Светске банке „Поддршка дохотку у каснијој животној доби у XXI веку“. Према тој класификацији, основне циљне групе којима се намењује социјална пензија, које се класификују у три различите категорије, јесу особе које су сиромашне током целог живота, радници у неформалном сектору и радници у формалном сектору.

Све те категорије могу се уочити и у националном систему социјалне сигурности. Статистике показују да у Републици Србији постоји велики број лица који су сиромашни током целог живота, који не стичу приходе на основу рада или имовине, већ се превасходно обезбеђују мерама социјалне заштите, и који, следствено томе, неће бити у прилици да стекну право на старосну пензију. У нашем окружењу се у ту категорију могу сврстати припадници ромске популације.

У другу категорију потенцијалних титулара права на социјалну пензију спадају махом лица која су била у фактичком радном односу, односно лица која су била у радном односу код послодавца, али без правног основа. У Републици Србији се примећује висок степен учешћа сиве економије у укупној привредној активности, услед чега велики број лица не остварује основна права из социјалног осигурања, чиме потреба за увођењем социјалних пензија постаје ургентнија

Трећа категорија потенцијалних титулара права на социјалну пензију је такође широко заступљена у Републици Србији. Када је реч о тој категорији, посебно се морају имати у виду високе стопе незапослености у последњих двадесет година, услед којих знатан број осигураника, који су и поред чињеница да су провели један део свог живота у радном односу у формалном сектору и за које су уплаћивани доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање, ипак нема довољно претходног стажа осигурања који је неопходан за стицање права на старосну пензију.

Из свега тога се може закључити да би Република Србија требало да тежи увођењу института социјалне пензије јер у нашој држави постоје основне циљне групе наведене у класификацијама Светске банке, које уједно представљају и потенцијалне титуларе права на социјалну пензију,

УСЛОВИ ЗА СТИЦАЊЕ ПРАВА НА СОЦИЈАЛНУ ПЕНЗИЈУ

Имајући у виду да се и институтом социјалне пензије превасходно обезбеђују лица код којих је наступио социјални ризик старости, године живота и овде представљају незаобилазан услов. Поред година живота, остали материјалноправни услови би били: држављанство или резидентство, и тест прихода, а формалноправни услови за остваривање права на социјалну пензију односе се на надлежност и поступак за стицање и остваривање тог права.

Социјалне пензије у највећем броју случајева су престације недоприносног карактера, те је стога у нашем систему социјалне сигурности логичније, у случају да тај институт буде предвиђен домаћим прописима, да анализирано социјално давање исплаћује надлежни центар за социјални рад, те да се захтев за покретање поступка покреће пред тим органом, односно, да субјект социјалноправног односа, физичко лице, својом вољом покрене поступак за остваривање одређеног права.

ПОЛОЖАЈ ЖЕНА У ПЕНЗИЈСКИМ СИСТЕМИМА

Комитет Уједињених нација за економска, социјална и културна права сматра да „државе уговорнице морају да обрате пажњу на старије жене које су често у критичној ситуацији, јер су провеле цео или део живота бринући о својим породицама, те услед тога нису обављале плаћене послове којим би стекле право на старосну пензију, као и на жене које не остварују право на пензију услед смрти супружника“. И у Мадридском међународном плану акције о старењу наводи се да су „старије жене бројније од старијих мушкараца, те да ситуација старијих жена свуда мора да буде приоритет за политику акције препознајући да је диференцијални утицај старења на жене и мушкарце саставни део обезбеђивања пуне равноправности између жена и мушкараца и развоја ефективних и ефикасних мера за решавање про-

блема, па је стога критично да се обезбеди интеграција родне перспективе у све политике, програме и законе“. Такође, као додатни проблем издваја се и рад у неформалној економији. Жене остају везане за рад у сивој економији готово целог радног века, док је за мушкарце рад у сивој економији само привремено решење, чиме се потврђује теза да жене теже стичу право на старосну пензију. Међутим, неретко се дешава да жене својом вољом пристају да раде у неформалној економији јер знатно лакше могу ускладити своје професионалне и породичне обавезе него ако рад обављају у формалној економији.

Ваља узети у обзир и чињеницу да су старија лица без пензијских прихода углавном особе женског пола. Поједине статистике указују на то да у Републици Србији преко 85% од укупног броја особа које не остварују право на старосну пензију чине жене. Према свим показатељима жене су сиромашније од мушкараца у старости. Већина жена које су током живота биле ван тржишта рада обезбеђује социјалну сигурност у старости путем института породичне пензије.

АРГУМЕНТИ ЗА УВОЂЕЊЕ СОЦИЈАЛНЕ ПЕНЗИЈЕ

Високе стопе сиромаштва међу старијим особама евидентно се могу смањити и увођењем института социјалне пензије у националне прописе Републике Србије. Потреба за социјалним пензијама ће константно расти са даљим старењем становништва.

Евидентно је да се пензијски систем Републике Србије налази у константном дефициту, услед недовољно прихода на основу обавезних уплата доприноса за пензијско и инвалидско осигурање, али и повећаних расхода приликом исплате пензија, јер велики број корисника, због продуженог просечног трајања животног века, то право из социјалног осигурања користи дуги низ година.

Као додатни аргумент за увођење института социјалне пензије у домаћи систем социјалне сигурности издваја се и то што су последњих година поједине државе, које су настале на простору СФРЈ, предвиделе обезбеђивање ове социјалне престације лицима која нису остварила право на старосну пензију (Хрватска, Македонија).

ПРЕПОРУКЕ

1. Препоручује се разматрање увођења института социјалне пензије у законодавство Републике Србије чиме би држава обезбедила лица која су услед различитих околности онемогућена да остваре право на старосну пензију сходно прописима о пензијском и инвалидском осигурању, а превасходно услед недовољно година претходног стажа осигурања.
2. Неопходно је представити одговарајући нормативни оквир, којим би се прецизно одредили услови за остваривање права на социјалну пензију, а по угледу на решења из анализираних правних система.
3. У овом тренутку најправичније, а уједно и најпрактичније решење било би постепено увођење института социјалне пензије у национални систем социјалне сигурности. Стога се препоручује да се у оквиру неких будућих измена и допуна Закона о социјалној заштити Републике Србије јасно разграничи право на новчану социјалну помоћ од права на социјалну пензију, које би припадало лицима старијим од 65 година, који се по прописима о социјалној зашти-

ти квалификују као неспособна за рад, а која уз то нису остварила право на старосну пензију, сходно прописима о пензијском и инвалидском осигурању. Као друга могућност, предлаже се усвајање посебног закона, којим би се детаљно уредили услови и поступак за остваривање права на социјалну пензију.

4. Препоручује се предвиђање не тако строгих услова приликом спровођења теста прихода, под условом да се држава определила за таргетирање, а не универзални модел социјалних пензија. Такође, ваљало би што је могуће више поједноставити поступак за остваривање права на социјалну пензију, имајући у виду тешкоће које се уочавају у пракси приликом остваривања права на новчану социјалну помоћ.
5. Узимајући у обзир чињеницу да су старија лица која нису остварила право на пензију у већем броју особа женског пола, а у складу са ставовима исказаним у Мадридском међународном плану акције о старењу, препоручује се да се у склопу будућих реформи домаћег пензијског система предложи обезбеђивање исплате најниже пензије за кориснике породичне пензије, јер су у највећем броју случајева корисници пензије удове којима је то једини сигуран приход у старости. Тиме би се и пре увођења института социјалне пензије обезбедио велики број жена, који немају довољно прихода за достојанствен живот у старости.
6. У будућим реформама пензијског система и неким новим изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању Републике Србије, ваљало би, прихватити немачки модел те смањити услов који се односи на број година претходног стажа осигурања, како би се што већем броју лица омогућило остваривање права на старосну пензију. Приликом обрачуна и утврђивања износа пензије, лицима која имају мањи број година претходног стажа осигурања неопходно је обезбедити минимум прихода за достојан живот у старости путем института најниже пензије, који је већ годинама саставни део нашег пензијског и инвалидског законодавства. У том случају, социјална пензија би представљала ultima ratio, јер би велики део осигураника у случају смањивања услова који се односи на претходни стаж осигурања стекао право на старосну пензију, те би се, следствено томе, умањио број потенцијалних титулара права на социјалну пензију.

ЗАЈЕДНО ЗА АКТИВНО ГРАЂАНСКО ДРУШТВО

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

Наша организација је добила подршку Владе Швајцарске кроз пројекат „Заједно за активно грађанско друштво – АСТ“, који спроводе Helvetas Србија и Грађанске иницијативе. Мишљење које је изнето у овој публикацији је мишљење аутора и не представља нужно и мишљење Владе Швајцарске, Helvetasa или Грађанских иницијатива.

„Заједно за активно грађанско друштво – АСТ“ је пројекат Владе Швајцарске чији је циљ активно грађанско друштво у коме грађани више учествују у процесу доношења одлука, нарочито на локалном нивоу. АСТ спроводе две невладине организације: Helvetas Србија и Грађанске иницијативе.